

Inledning

Psykoanalysen kritiseras ibland för att inte ta hänsyn till politiska, historiska och kulturella perspektiv i sin teori om människans psyke och det omedvetna. Som vore odipuskomplexet evigt och universellt när det i själva verket tycks förutsätta en rätt specifik familjebildning – den borgerliga och i grunden patriarkala ordning som dominerade under Freuds egen tid. Ja, vad har psykoanalysen att säga oss i en tid av globala migrationer, förändringar av sociala och kulturella identiteter och en växande utbredning av djupt oroande konservativa motreaktioner? Rätt mycket visar det sig om man börjar reflektera över relationen mellan psykoanalys och politik som är temat för detta nummer och en passande utmaning för att fira att *Divan* nu fyller 25 år!

Divan har under åren avspeglat hur Freuds psykoanalys genomgripande har påverkat hela

1900-talet och detta nummer ger exempel på just detta. I Ann-Sofie Båránys pjäs *I Annas garderob* gestaltas entusiasmen och frenesin med vilken psykoanalysens arvtagare kring Anna Freud sökte revolutionera tänkandet kring familj och samhälle medan Freud själv, åldrande, framstår som paradoxalt både den mest konservativa och radikala tolkaren av de samhällsliga skeendena. I Sverige fanns på 30- och 40-talet en motsvarande radikal entusiasm, inte minst i sexualfrågan vilket Kerstin Vinterhed visar i sin tillbakablick som ger relief till hennes reflexioner över skeendena i samtidens Sverige.

Modernismens litterära narrativ ger en ram åt tanken på ett återvinnande av ”döda” ögonblick som med fördröjning kan erövra sin plats i berättelsen, och genom vilka tidens gång kan få en ny utgång. Om man tänker sig tid som en öppen ordning vars impli-

kationer samexisterar i olika temporaliteter och spatialiteter blir det möjligt att betrakta politiska händelser som frigörande försök att koppla om dessa händelser, deras utgång och sociala förutsättningar. Med hänvisning till den franske filosofen Jacques Rancière inbjuder Marcel Mangold läsaren att föreställa sig ögonblicket som ”den produktiva makten av en annan tid”.

I ett historiskt perspektiv är det uppenbart att den psykoanalytiska rörelsen alltid har gått i dialog med sin omvärld. Det var ingen slump att Freud i *Vi vantrivs i kulturen* 1930 kunde skriva: ”Det är alltid möjligt att förena en större mängd människor i kärlek till varandra, om det bara finns andra som aggressionsdriften kan riktas mot”. Börsen hade just kraschat i New York och världen stod inför en ekonomisk kris i paritet med den vi kan se i Europa idag. Då liksom nu firar extremhögertriumfer. Då var det nationalsocialisterna och fascisterna. Idag sprider sig högerpopulismen över Europa med främsta ärende att försvara en viss gemenskap mot vad som uppfattas som hotet från de *andra*, invandrarna, flyktingarna, muslimerna, et cetera.

Vad är det som håller samhällen samman eller bringar dem till upplösning? Stefan Jonsson väcker nytt liv i Freuds försök att i sin klassiska text *Masspsykologi och jaganalys* svara på denna fråga.

Den hatkultur som frodas i sociala medier har idag blivit en del av det offentliga samtalet. Den norska filosofen Lene Auestad försöker i sin artikel att förstå det hatiska talets verkan och den sårande diskursens konstitution. I sin läsning av Theodor Adorno visar Cecilia Sjöholm hur samma projektiva och falska stereotyper som med förödande verkan drev 1930-talets antisemitism och främlingshat fortsätter att driva sitt spel i vår tids näthat.

Exil innebär en dubbel hemlöshet: å ena sidan en förlust av hemmet och tillhörigheten i ursprungslandet – ofta efter djupt traumatiserande upplevelser – och å andra sidan en tillvaro i det nya landet som ter sig överklig och obegriplig. Sverre Varvin utforskar de landsflyktigas villkor ur ett historiskt, globalt och individuellt perspektiv.

Genom en förståelse för att främlingskap och diskriminering inte bara handlar om sociala och kulturella problem utan också om mer grundläggande mekanismer kan psykoanalysen utgöra en motvikt till dagens alltmer högröstade krav på snabbköpta politiska lösningar, som att upprätta lag och ordning med hjälp av vattenkanoner eller deportationer av oönskade människor. Som Mara Lee skriver i en stark dikt, som vi publicerar här, kan hat liksom kärlek driva politik men också vara uttryck för narcissistiska sår och begär. Det subjektiva och det politiska hänger samman.

Ett psykoanalytiskt perspektiv kan med andra ord skärpa blicken för vad den sociala ordningen gör med vår subjektivitet. Så kan man i exempelvis en nyliberal samhällsordning, där tekniken och marknaden samspekar i vinstmaximeringens tjänst, urskilja ett nytt slags formering av överjag som ständigt kräver optimering. I sitt bidrag till numrets tema visar René Rasmussen att autofiktions fenomen kan ses som en del i den samhällsutvecklingen.

Den ”bukett av tyst blommande liljekonvaljer” som Johan Jönson skänker sin älskade andas samma ambivalens som ryms i ordet farmakon: gift och botemedel. Ambivalens är också grundtonen i den målade svit av franska keramiska kannor som Sissel Wibom tillägnat sin mormor. Enstaka och i grupp agerar de ömsom närhet, ömsom avstånd, personifierar hela registret från charmerande intimitet till prålig och grumligt utgränsande fiendlighet. Medan familjen av kannor sveps i ett försonande ljus glöder en dunkel, eggande fara genom Denise Grünsteins iscensättande variationer av ett gåtfullt drama, vars utgång är lika obeveklig som den unga Judits öde i Béla Bartóks berättelse om Riddar Blåskäggs borg.

Bland recensionerna i *Divans* 25-årsjubileums nummer presenteras passande nog Elisabeth Roudinescos breda biografi över *Sigmund Freud en son temps et dans le nôtre* (Seuil), där den intresserade kan följa de historiska skeenden i vilka Freuds verk växte fram och hur det har förvaltats.

Redaktionen för *Divan*